

Slovensko *krava se pomišlja* ‘krava se goni’

O pozabljenem pomenskem odtenku v slovanski besedni družini **mysliti* in njeni vlogi v tabuju

Metka Furlan

Slovenski narečni glagol *pomišljati se* ‘pojati se (o kravi)’ je nastal z refleksivizacijo glagola **pomišljati*, ki je v zgodnji slovenščini pomenil ‘loviti’ in tako kot drugi členi slovanske besedne družine **mysliti* v pomenu ‘loviti/lovec’ kaže na rabo besedne družine v lovu kot tabuiziranem pojavu pri Slovanih.

Slovenian *krava se pomišlja* ‘the cow is in heat’: A forgotten shade of meaning in the Slavic word family **mysliti* and its role in taboo

The Slovenian dialect verb *pomišljati se* ‘to be in heat (referring to a cow)’ arose through reflexivization of the verb **pomišljati*, which meant ‘to hunt’ in early Slovenian and, like other members of the Slavic world family **mysliti* in the sense of ‘to hunt / hunter’, points to the use of the word family in hunting as a taboo event among the Slavs.

1 Besedna družina slovanskega glagola **mýsliti* = sln. *mísliti*¹ v slovenščini tako kot v vseh drugih slovanskih jezikih pretežno služi za označevanje pojmov z območja človekovega mišljenja, namer in želja, toda v slovenščini se je refleksivni glagol *pomišljati se*, ki sicer označuje tudi isto kot n. *sich besinnen*, agl. *to hesitate*, prim. *nekateri so se dolgo pomišljali, preden so se odločili*, v narečni rabi uporabljal tudi za označevanje pojanja krave.

2 Slovensko narečno *krava se pomišlja* ‘krava se goni’, *pomišljaj/zamišljaj* ‘pojanje krav’

Narečna besedna zveza *krava se pomišlja* ‘krava se goni’ je bila zabeležena na območju Gorenjske in Notranjske² ter kasneje v Horjulu,³ pred izidom Pleteršnikovega

¹ V ESSJ: II, 185, navedeni sln. glagol *mísliti se* ‘izgubljati perje’ ne obstaja. Zapis predstavlja tiskarsko napako, ki jo je treba popraviti v *mísiti se* ‘izgubljati perje’. Slednji glagol je na podlagi več slovenskih virov v svojem slovarju zabeležil Pleteršnik.

² Arealno široka oznaka *Notranjsko*, ki jo povzemam iz Pleteršnikovega slovarja, se nanaša na Štrekljev podatek, da se besedna zveza *kráva se pamišle* govori pri Fari (Štrekelj 1889: 230) < sln. *krava se pomišlja* < **korva se po-mýsl’ajets*. Podatek o tej narečni besedni zvezi je podan tudi v SSKJ.

³ Podatek je iz OLA 2000: karta 67 *goni se (o kravi)* = str. 160: *se pamišle* = *se yó:n* (Horjul) < **se gònitъ*. Prav tam na str. 161 na podlagi dveh točk na območju Rusije

slovarja (1894–1895) pa jo je že leta 1860 dokumentiral Matej Cigale (Cigale 1860: 289). Ob glagolu je bil na območju Gorenjske in Notranjske znan tudi glagolnik *pomišljanje* 'pojanje krav' (Pleteršnik), iz izgubljenega Miklošičevega slovarskega gradiva pa Pleteršnikov slovar navaja le enakopomensko *pomišljâj*, čeprav je Miklošič v svojem etimološkem slovarju slovanskih jezikov iz leta 1886 za slovenščino navedel le *zamišljaj* 'brunst der kühe'.

Miklošič je besedo uvrstil v geslo *myslī* (Miklošič 1886: 208), ker je po njegovem mnenju različna semantika v tej slovanski besedni družini posledica semantičnega razvoja in ne morda homonimije, ki bi lahko nastala po konvergentnem fonetičnem razvoju.

Čeprav je bila ta slovenska leksikalna posebnost v strokovni literaturi izpostavljena že na koncu 19. stoletja, v Bezlajevem *Etimološkem slovarju slovenskega jezika* ni omenjena in verjetno prav zato ni prišla tudi v drugo (etimološko) literaturo.

3 Slovensko **myslivъbъ/myсливъць/promysl'enikъ* 'lovec' : slovensko *pomišljati se* 'goniti se' < 'loviti se' kot del besedne družine **mysliti*

V poljščini, češčini, ukrajinsščini in v ruščini v arhangelškem okrožju se nekateri člani besedne družine uporabljajo tudi v lovski terminologiji. Medtem ko sta v poljščini termina *miśliwiec* 'lovec' in *miśliwy* (m.) 'isto' ← adj. **myslivъ* del standardne in narečne leksike in sta del standardne leksike tudi č. *myslivec* 'lovec' in ukr. *myslyvecъ*, je iz gradiva v OLA 2003⁴ razvidno, da je samostalnik **myslivъць* 'lovec' tudi del narečne lovske terminologije na češkem in ukrajinskem območju, samostalnik **pro-mysl'-en-ik-ъ* pa se v istem pomenu uporablja v arhangelškem okrožju Rusije: *promysl'e'n'ik* (Valdokurьe, Valъtevo, Kerlova), *pro'mysl'en':ik* (Sura), *pro'mysl'in':ik* (Njuchča).⁵ Samo v dveh ukrajinskih točkah, in sicer v krajih Goryškivka in Krasnopilka pa samostalnik **myslivъstvo* pomeni 'lov (na divjad in ptice)' (OLA 2003).⁶ Po podatkih iz ÈSSJ: 21, 47, sta bila refleksa **myslivъbъ* (m.) in **myslivъць* v pomenu 'lovec' evidentirana tudi v narečni beloruščini.⁷

3.1 Areal terminov **myslivъbъ/myсливъць/promysl'enikъ* 'lovec'

Čeprav se v ÈSSJ: 21, 47, Brücknerjeva razlaga, da so bili vzhodnoslovanski lovski termini prevzeti iz poljščine, sprejema,⁸ zaradi areala ukrajinske narečne rabe in

(Sanino: *zadumala gu'l'at'* poleg *gu'l'ajet*; Sekerino: *zadumatъ yu'l'at'* poleg *yu'l'ait'* in *a'yu'l'd'elait'*) rekonstruirana leksikalna enota **za-dum-a-l-a* je neustrezna in v kontekstu sln. primera, ki v legendi ni predstavljen, celo zavajajoča, ker sproža lažen vtis, da odraža enako pomensko motiviranost. V obeh ruskih primerih s strukturo ptc. *zadumala* + infinitiv *guljatъ* je ptc. glagola *zadumatъ* uporabljen v pomenu 'začeti se/nameniti se/pripraviti se', torej '(krava) se je začela/namenila/pripravila goniti'.

⁴ Karta 56.

⁵ OLA 2003: 144.

⁶ Karta 57.

⁷ Tam navedena beloruska slovarja mi žal nista bila dostopna.

⁸ Razlaga se sprejema tudi v ÈSUM: 3, 465.

tudi zaradi ruskega narečnega gradiva, ki ga prinaša OLA 2003, ne prepričuje, ker je ukr. *myslývec* 'lovec' del narečne leksike tudi v osrednjem in vzhodnem ukrajinskem območju. Zgoščenost teh lovskih terminov na zahodnoslovanskem območju v poljščini in češčini je ob redkejših vzhodnoslovanskih potrditvah in neizpričanosti v južnoslovanskih jezikih morda le znak, da je sodobni areal lovskih terminov v okviru besedne družine **mýsliti* zožan in da predstavlja preostanek nekdanj širšega. Njegovo zožanje je lahko posledica predominiranja sinonimnih terminov, predvsem **ochvota* 'lov' in **ochvotník*,⁹ saj se po podatkih iz OLA 2003 lovski termini s korenem **mysl-* v vzhodnoslovanskih jezikih večinoma pojavljajo v alternaciji z **ochvotník* 'lovec', npr. r. dial. *o'χotn'ik/promýšl'en'ik* 'lovec' (Valdokuře v arhangelskem okrožju), ukr. dial. *o'χotn'ik/mýsl'i'vec* 'isto' (Kergyčivka v harkovskem okrožju),¹⁰ oziroma z **ochvota* 'lov', npr. ukr. dial. *o'χota/mýsl'tyustvo* 'lov' (Goryškivka v viniškem okrožju).¹¹

3.1.1 Pomenski razvoj 'loviti se' → 'goniti se'

Razlago o predhistorično širšem arealu lovskih terminov s korenem **mysl-* lahko potrjuje tudi slovensko narečno gradivo. Slovenski specifični in v slovanskem svetu osamljen pomen 'pojati se (o kravi)' se je v okviru besedne družine **mysl-* namreč lahko prek refleksivizacije glagola razvil iz prvotnega 'loviti se'. Na tak pomenski razvoj je mogoče sklepati iz semantične paralele v sln. *lovíti se* 'pojati se (o kravi)'¹² k *lovíti* 'capere = venari'. Sln. dial. *pomišljati se* 'goniti se (o kravi)' in *zamišljaj* 'gonitev krave' zato posredno lahko kažeta na obstoj tranzitivno-iterativnih glagolov **po-mýsl'ati* in **za-mýsl'ati*, ki sta se tako kot **myslivъb* (m.), **myslivъc* in **promýsl'enikъ* (vse v pomenu 'lovec') uporabljala v lovski terminologiji in zato najverjetneje pomenila 'loviti = capere = venari'. To pa pomeni, da terminologizacija na območje lova v tej besedni družini ni mlada, kot se je zaradi dosedanje identifikacije le v vzhodnoslovanskih jezikih sklepalo v ÈSSJ: 21, 47, ampak je možno, da je zaradi potrjenosti v vseh treh slovanskih skupinah starejša, že praslovanska.¹³

3.2 Pomenski razvoj 'misliti/mislec' → 'loviti/lovec'

Neposredna raba besedne družine **mysl-* v lovski terminologiji v zahodno- in vzhodnoslovanskih jezikih ter posredna v slovenščini navaja k domnevi, da je terminologizacija že praslovanska, čeprav tvorba terminov v vseh jezikih ni enaka, ampak v zahodno- in vzhodnoslovanskih jezikih v vlogi lovskega termina nastopata ničto substantiviziran pridevnik v določni obliki **myslivъb* ali s sufiksom **-bcb* substantiviziran pridevnik **myslivъc*, tj. **myslivъcъ*, v ruskih narečjih pa je substantiv **promýsl'en-ikъ* posamostaljen iz ptc. pf. pas. **pro-mýsl'-enъ* glagola **pro-mýsliti*, v

⁹ Rekonstrukcijo s konzonantno skupino **-chv-*, ki se je skoraj povsod delabializirala, zahteva gradivo iz OLA 2003: 144, 146, kot je npr. r. *o'χ'vota* 'lov' poleg *o'χota* 'isto' (Podborovъe v Rusiji), br. *a'χ'votn'ik* 'lovec' (Tumaliny v Litvi), r. *o'χ'votn'ik* 'isto' poleg *o'χotn'ik* (Podborovъe v Rusiji), *a'χ'votn'ik* poleg *o'χotn'ik* (Pervomajskoe v Rusiji).

¹⁰ OLA 2003: 144.

¹¹ OLA 2003: 499.

¹² Cigale 1860: 289.

¹³ Dvom o pomenskem razvoju 'mislec' → 'lovec', izražen v Loma 2007: 319, op. 27, je odveč.

predhistorični slovenščini pa sta obstajala vsaj prefigirana glagola **po-mysl'ati* in **za-mysl'ati* v pomenu 'loviti'.

Ker sta besedotvorna in pomenska invariantnost poimenovanj ob bolj ali manj širokem arealu dokaj zanesljivo merilo za večjo starost terminov,¹⁴ bi iz besedotvorne variantnosti teh lovskih terminov lahko izvedli tudi povsem nasproten sklep: da termini ne odražajo praslovanske terminologizacije, ampak da so paralelne tvorbe, ki so nastale v posameznih slovanskih jezikih. Vendar bi taka razlaga ne bila prepričljiva ne samo zaradi širokega areala besedotvorno sicer variančnih terminov, ampak tudi zato, ker je pomenski razvoj, ki ga implicira pripadnost lovskih terminov k besedni družini **mysliti*, tj. *cogitare, intelligere* → *capere, venari*, v slovanskem in tudi v širšem indoevropskem jezikovnem prostoru izjemno slabo potrjen in zato gotovo odraz stare, ne več aktualne pomenske motivacije. Ob tem slovanskem primeru namreč popolnoma enak pomenski razvoj potrjuje le še sti. izpeljanka *dhīvara-* (m.) 'ribič', ki je prek pridevnika *dhīvan(t)-* 'preudaren, razsoden, vešč' nastala iz *dhī-* (f.) 'misel', kot je pokazal Zubatý 1907: 504, op. 1, in Zubatý 1945: 155, op. 2.¹⁵

3.3 Motiv za pomenski razvoj 'misliti/mislec' → 'loviti/lovec' v besedni družini **mysliti*

Svojčas je Machec 1968: 385, sledeč Zubatemu,¹⁶ ta pomenski razvoj tudi na podlagi skladijskih zvez, kot je npr. stč. v *loviech velmi mysliv bieše*, razložil, da odraža starodavni lov, ko je moral biti lovec, da bi bil uspešen, pri pripravi različnih pasti zelo iznajdljiv in pameten in je bil zato v očeh poimenovalca mislec.¹⁷ Taka pomenska motivacija je v primerjavi s tisto, ki je bila kasneje podana samo za sti. primer, češ da je s sti. *dhīvara-* označen ribič, ki lovi s harpuno in tako kot čaplja dalj časa nepremično stoji na bregu, kot da bi bil zatopljen v globoke misli, preden nenadoma zabode (Thieme 1985: 251, 257, op. 47), vsekakor bolj sprejemljiva. Sama pa se nagibam k razlagi, da pomenski razvoj *mislec* → *lovec* odraža rabo besedne družine **mysliti* v tabuju, kot je nakazal že Vasmer: III, 176. Ker je bil lov tabuiran pojav, je bil lovec vse stopnje svojih opravil od odhoda od svojega doma primoran ne le tehtno premisliti, ampak tudi premišljeno poimenovati, če je želel, da mu zle sile uspešnega lova ne bi preprečile.¹⁸ Tudi ta lovčeva premišljenost in preudarnost

¹⁴ Prim. npr. invariantnost in bolj ali manj širok areal sorodstvenih terminov **bratrъ*, **mati*, **sestra* ..., sirarskega **tvoridlo*, anatomskega **tylv*, pravnega **voliti* itd.

¹⁵ Povezavo *dhīvara-* (m.) 'ribič' ← *dhī-* (f.) 'misel' sprejemajo Wackernagel 1954: 908, Thieme 1985: 251, 257, op. 47, in Mayrhofer 1992: 793.

¹⁶ Toda v Zubatý 1945: 155sl. se kljub pomenski paraleli *dhīvara-* (m.) 'ribič' ← *dhī-* (f.) 'misel' premislili in na podlagi slovanskega, predvsem češkega gradiva, ki izkazuje pomen 'želesti/hoteti', sklepa, da z **myslivъjъ* označeni lovec ni 'tisti, ki (rad/pogosto) misli', ampak 'tisti, ki je poželjav, goreč, vnet', in ob tem navaja pomensko paralelo v r. *ochóta* 'veselje do česa' poleg 'lov'. Lov kot veselje je bolj verjetno prav tako odraz lova kot tabuja (Vasmer: III, 176) in ne lova kot športa, kot je menil Schrader (RIA: I, 519).

¹⁷ Borys 2006: 345, pomenski razvoj utemeljuje z obrazložitvijo, da je lov opravilo, ki zahteva razum, premišljenost in iznajdljivost.

¹⁸ O lovu kot tabuju Zelenin 1929; Havers 1946: 28sl.

zaradi strahu pred nesrečo pri lovu sta lahko bila povod za pomenski razvoj *mislec* → *lovec*. Tako sti. *dhīvara-* (m.) 'ribič' kot tudi slovanski lovski termini s korenem **mysl-* so zato lahko tabuistična nadomestna poimenovanja (n. *Deckwort*) in verjetno se prav v taki rabi lovskih terminov s korenem **mysl-* ohranja odgovor na vprašanje, zakaj ob razmeroma širokem arealu in osamljeni pomenski motivaciji, ki mora biti zaradi edine paralele iz stare indijske verjetno precej stara,¹⁹ slovanski lovski termini ne izkazujejo tudi besedotvorne stabilnosti.

3.3.1 Tabuistična nadomestna poimenovanja in tabuizirana poimenovanja v odnosu do označenca

Za tabuistična nadomestna poimenovanja je značilno, da svojo funkcijo v jeziku lahko ohranjajo le, dokler je govorec prepričan, da identifikacijsko razmerje med besedo kot označevalcem in tabuiranim pojavom kot označenim pri naslovniku (= zle sile) ni jasno vzpostavljeno. Ko pa se razmerje med označevalcem in označencem vzpostavi, beseda kot tabuistični nadomestek svoje funkcije ni več opravlja, ker je zaradi jasne identifikacije z označenim tudi ni več sposobna opraviti in jo je zato potrebno vsaj spremeniti, če ne celo zamenjati. Pred jasno identifikacijo med označevalcem in označencem se tabuistični nadomestki tako nevtralna poimenovanja, ki so postala tabuirana (npr. praide. **dŋg 'huéH₂* 'jezik' = stlat. *lingua*, toda lat. *lingua* in psl **ęzy-ko*, praide. **morŋiH₂-(keH₂-)* 'mravlja', toda sti. *vamrŋ-* lat. *formica*), borijo s spreminjanjem. To se najpogosteje izvršuje s preoblikovanjem fonetične plati poimenovanj, kot nazorno kažejo tudi sporadične fonetične spremembe v okviru slov. tabuističnega nadomestnega termina **medvėdb* 'ursus' (→ stč. *nedvėd*, stp. *niedźwiedz*, ukr. *vedmidb*) ali pa tabuiranega poimenovanja **netopyr'b* 'vespertilio' (→ sln. *topir*, hrv., srb. *topir*).²⁰ Slovansko **morčьnikъ* 'vespertilio' = sln. *mračnik*, blg. *mračnik* verjetno spada med slovanske tabuistične nadomestne termine za **netopyr'b*, toda slovenščina ima v okviru iste besedne družine **mork-* 'crepusculum' tudi besedotvorno variantna samostalnika *pomračnik* in *mračulj*,²¹ kar navaja k domnevi, da se jezik v primerih tabuja ob različnih fonetičnih posegih poslužuje tudi spreminjevalnih posegov, ki jih omogoča besedotvorje. Besedotvorna variantnost tabuističnega nadomestnega sln. termina *mračnik* : *pomračnik* : *mračulj* ima zatorej lahko isto funkcijo kot fonetična variantnost v omenjenem tabuističnem nadomestnem terminu **medvėdb* ali pa tabuiranem terminu **dŋg 'huéH₂*. Verjetno je prav zato staro tabuizirano poimenovanje za mravljo, ki je drugod predvsem fonetično spremenjeno (npr. sti. *vamrŋ-*, lat. *formica*), v slovanskem svetu besedotvorno heterogeno: **morvъ*, **morvьbъ*, **morv'a* ... Čeprav v meni dostopni literaturi o jezikovnih sredstvih v primerih tabuja besedotvorje kot jezikovno sredstvo ni evidentirano ali izpostavljeno, menim, da je tudi besedotvorje pri preoblikovanju tabuiranih terminov in tabuističnih nadomestnih terminov imelo verjetno prav tako pomembno vlogo kot fonetika, saj tudi besedotvorje tako kot

¹⁹ Enako pomensko motivacijo pri tvorbi tabuističnih nadomestnih poimenovanj izkazuje tudi gr. *ἰδρις* 'mravlja' < *'razumna, pametna'. Primer navaja Havers 1946: 31, op. 1.

²⁰ O različnih jezikovnih sredstvih v primerih tabuja gl. Havers 1946: 117sl.

²¹ Druga številna slovenska poimenovanja za netopirja navaja Bezljaj 2003: II, 866.

fonetika omogoča spreminjanje na vzglasju in izglasju besed, torej položajev v besedi, ki je v tabuju spremembam praviloma največkrat podvrženo.

Besedotvorna variantnost lovskih terminov **myslivъjъ/myсливъць/promysl'e-nikъ* 'lovec' je torej lahko argument v prid razlagi, da je besedna družina opravljala vlogo v tabuističnih nadomestnih poimenovanjih.

3.4 Polisemija 'misлити : loviti' kot odraz rabe besedne družine **mysliti* v lovskem tabuju

Zelenin, ki vseh tu prikazanih lovskih izrazov s slov. korenem **mysl-* ni poznal ali pa jih samo ni navedel, omenja, da se je na severnem območju Rusije kot tabuistični nadomestek uporabljal dovršni glagol *upromýslitъ* 'uloviti = ubiti (zver)' (Zelenin 1929: 125). Podatek je pomemben, ker implicira, da govorec pri glagolu ni imel v zavesti le pomena 'uloviti = ubiti (zver)', ampak še enega, prvotnega. In kateri je bil ta prvotni pomen?

Rusko *upromýslitъ* 'uloviti = ubiti (zver)' formalno ustreza standardnemu ruskemu glagolu *upromýslitъ* 'z obrtjo pridobiti', zato bi iz tega pomenskega razmerja lahko sklepali, da je bil pri glagolu *upromýslitъ* 'uloviti' kot tabuističnem nadomestku uporabljen pomen 'pridobiti'. Taka razlaga pa v kontekstu drugih leksemov besedne družine **mysliti* ni prepričljiva. Bolj je namreč verjetno, da je sém 'pridobivanje/pridobitev' v tej besedni družini tako kot slovenski 'goniti se' nastal kasno in šele potem, ko so tabuistični nadomestki postali del nevtralne leksike. Možno je torej, da se je pomen 'pridobiti' razvil prav prek lovskega izrazja, saj 'uloviti' istočasno pomeni tudi 'pridobiti plen'.

Zeleninova navedba glagola *upromýslitъ* je dragocena tudi zato, ker ob srednjem znaku v slovenščini (gl. zgoraj), edina izkazuje terminologizacijo v glagolu. Ruski arhangelški samostalnik *promýšljenik/promýšljenik* 'lovec' pa le na videz nakazuje, da se je glagol **pro-mysliti* morda uporabljal v pomenu 'loviti'. Samostalnik *promýšljenik* 'lovec' s tvorjenostjo iz prefigurane glagolske podstave s pasivnim pomenom **pro-mysl'-en-* lepo kaže, da do pomena 'lovec' v njem verjetno ni moglo priti prek pomena 'loviti/lovljen', ampak prek 'premisлити/premišljen = preudaren ipd.'.²² Razvidno je torej, da je bil samostalnik tvorjen iz **pro-mysliti* v pomenu 'premisлити, preudariti ipd.' in ne 'loviti'. Toda ruski zastarel perfektivni glagol *promýslitъ* pomeni 'pridobiti (kaj)' (Ožegov).

Rusko *promýšljátъ* 'ukvarjati se s kako pridobitno dejavnostjo/obrt izvrševati', ki v zvezi *p. zverja* pomeni 'ukvarjati se z lovom na zveri', tj. 'loviti', in ukr. *promýšljáty* 'loviti (o zvereh); skrbeti, ukvarjati se s čim (poklicem/obrtjo)'²³ ob *p. przemyślać* 'premišljati, preudarjati', č. *přemýšleti* 'premišljati' itd. z varirajočim pomenom 'loviti' in 'pridobivati/s pridobivanjem se ukvarjati/skrbeti za kaj' ob 'premišljati, preudarjati' prav tako kot **pro-mysliti* ne kaže na stabilnost lovskih izrazov, kar tudi govori v prid aktivne vloge besedne družine **mysl-* pri tvorbi tabuističnih nadomestnih poimenovanj, pri katerih do terminologizacije, ko se med ozna-

²² V BER: IV, 127, navedena slovanska izposojenka v mold. *promișlenie* 'zaskrbljenost, skrb' kaže na pomen, ki ne izvira iz lovske terminologije.

²³ Glagol navajam iz ĚSUM: 4, 597.

čevalcem in označencem vzpostavi brezpogojno identifikacijsko razmerje, nikoli ne sme priti oziroma lahko pride šele takrat, ko tabuistično nadomestno poimenovanje zaradi različnih vzrokov, največkrat zaradi detabuizacije pojava, ni več v službi tabuja. Dokler je npr. glagol **pro-mysliti* pri Slovanih opravljal vlogo tabuističnega nadomestka, je bila pomenska motivacija *'premisli = loviti' enako jasna, kot je bila jasna pri **medvěď* 'kdor je med = medved'. Ko je npr. pri **medvěď* ta vloga minila in je beseda kot svojevrsten spomin na nekdanjo vlogo v tabuju postala nevtralna oznaka za pojem 'ursus' in ne morda 'homo', saj nenazadnje tudi človek je med, je tudi za lovske termine s korenem **mysl-* mogoče ugotoviti, da so postali nevtralna poimenovanja. So torej pozabljeni tabuistični nadomestki s področja lova, ki so postali nevtralna poimenovanja kot npr. njihovi sinonimi **lovь*, **lovьць* in **loviti*.

3.4.1 Severnoslovansko **promyslъ* 'pridobitna dejavnost' ← 'lov'

Tu predstavljena razlaga sln. *pomišljati se* 'goniti se (o kravi)', *pomišljanje* 'pojanje krav', *pomišljaj* 'isto' in *zamišljaj* ponazarja, da je detabuizirana nevtralna oznaka s področja lova doživljala še nadaljnje spremembe. Tudi sslov. **pro-myslъ* (m.) 'obrt, proizvodnja, dejavnost, s katero se kaj pridobiva ipd.', tj. 'pridobitna dejavnost' (r. *prómysel*, ukr. *prómysel*, br. *prómysel*) verjetno ne odraža pomenskega razvoja iz 'preudarnost, previdnost', kot se sklepa na podlagi homonima v stsl. *promyslъ* 'providentia', hrv., srb. *prōmīśao* 'previdnost' itd. (Machek 1968: 488, 384; Vasmer: III, 375; ÈSUM: 4, 597), ampak se je pomen prek 'pridobivanje/pridobitna dejavnost' lahko razvil iz prvotnega 'lov'. Deverbativ **pro-myslъ* 'premišljenost' je zato vsaj pri delu Slovanov verjetno tudi služil kot tabuistično nadomestno poimenovanje, ki je najprej postalo nevtralna oznaka za 'lov'. Ker pa je 'lov' le ena od pridobitnih dejavnosti, se je specializiranost na eno področje sčasoma izgubila, tako kot se je izgubila npr. pri glagolu **vьršiti* ← **vьrchъ*, ki je sprva označeval natančno določeno kmečko opravilo, danes pa pomeni samo še 'delati, izvrševati'.²⁴

3.4.2 Romunsko *a zămisli* 'spočeti (otroka)'

Slovenskemu pomenu 'goniti se (o kravi)' je razmeroma blizu pomen slovanske izposojenke v rom. *a zămisli* 'spočeti (otroka)' (Tiktin: III, 1791; BER: IV, 127). Ta romunski tranzitivni glagol je poznal Skok: II, 431, ki je opozoril, da pri Slovanih glagol **za-mysliti* v takem pomenu ni znan.²⁵ Tu prikazanega slovenskega gradiva tudi Skok I. c., ni poznal, pomena 'pojati se (o kravi)' in 'spočeti (otroka)' pa sta, kot kaže, različno motivirana. Ker se v romanskem svetu pojavlja pomenski razvoj 'zamisliti' → 'spočeti (otroka)', kot npr. ponazarja it. *concepire* 'spočeti; zamisliti' iz lat. *concupere* 'skupaj vzeti, spočeti, dobiti, zamisliti' (← *cum* 'z' + *capere* 'vzeti'), bi pomen romunskega glagola lahko nastal prek take motivacije v romanskem jezikovnem okolju. Ker pa izposojenke praviloma ne razširjajo pomenskega polja, je bolj verjetno, da se je pomen 'spočeti (otroka)' prek 'pridobiti (otroka)' pri do-

²⁴ O tem bolj podrobno Furlan v ESSJ: IV, 364.

²⁵ Skokova razlaga, da se romunski pomen 'spočeti (otroka)' nanaša na željno pričakovano otrokovo rojstvo (Skok: II, 431), pomenske motivacije ne pojasnjuje.

vršnem glagolu **za-mysliti* razvil že v slovanskem jezikovnem okolju potem, ko je glagol **za-mysliti* 'uloviti' po detabuizaciji dobil pomen 'pridobiti'. Posredni znak, da se je glagol **za-mysliti* uporabljal tudi v lovskem tabuju, je namreč prepoznaven v sln. deverbativu *zamišljaj* 'pojanje (krav)' ← sln. **zamišljati se* '*pojati se (o kra- vi)' ← sln. **zamišljati* 'loviti' ← pf. **za-mysliti* 'uloviti' (← 'zamisliti') → 'prido- biti'. Pomenski razvoj iz 'pridobiti', kjer se na eni strani lahko razvije pomen 'obrt, proizvodnja, dejavnost, s katero se kaj pridobiva ipd.', na drugi strani pa 'spočeti', ponazarjajo razmere v besedni družini **jēti*, **jъmešb* 'vzeti', kjer iz prefigiranega **pod-jēti* 'prevzeti = pridobiti' izvira sln. štajerska zveza *krava je podjela* 'krava je postala breja' pa tudi novejši termin sln. *podjētje* (n.), ki tako kot hrv. *podzēće* (n.) ali pa r. *predpriјátie* (n.) predstavlja kalk po nvn. *Unternehmen*.

4 Členi besedne družine **mysliti* kot tabuistična nadomestna poimenovanja pri lovu

V besedni družini **mysliti* so samo nekateri samostalniki in glagoli opravljali funkcijo tabuističnih nadomestkov. Samostalniki **myslivъjъ*, **myslivъcb* in **promysl'enikъ* kažejo na nomen agentis 'lovec', medtem ko je bilo **pro-myslъ* kot nomen actionis 'lov' mogoče rekonstruirati na podlagi pomena 'pridobivanje', ki se je po despecializaciji šele razvil iz prvotnega 'lov'. Medtem ko se pri samostalnikih pojavljajo neprefigurane in prefigirane tvorbe, je rabo v lovski terminologiji neposredno ali posredno mogoče prepoznati samo pri prefigiranih glagolih **(u-)pro-mysliti*, **po-mysliti*, **za-mysliti*. Ali se je tudi simpleks **mysliti* uporabljal v iste namene? Gradivo take rabe ne potrjuje. Takega pomena **mysliti* tudi ne moremo predpostaviti iz verjetno izglagolskega pridevnika **myslivъ*, čeprav iz njega izvira samostalnika **myslivъjъ* in **myslivъcb*. Raba v staročeški zvezi *mysliv býti*, ki pomeni isto kot č. *milovat lov*²⁶ namreč samo kaže na razvoj 'ki (rad/pogosto) misli' → 'ki (rad/pogosto) lovi'. Izgleda, da so se v slovanski besedni družini **mysliti* za tabuistične nadomestke pri poimenovanjih za lov uporabljale le tvorjenke glagola **mysliti*.

5 K formalnemu izhodišču besedne družine **mysliti*

Kljub različnim poizkusom etimologija besedne družine iz korena **mysl-* še danes ni jasna,²⁷ čeprav so za njen izhodiščni pomen oziroma seme relevantni le tisti slovanski členi, ki označujejo pojme z območja človekovega mišljenja, namer in želja. S formalnega vidika pa psl. izhodišča besedne družine ne predstavlja ijevski

²⁶ Navaja MSS 1978: 145.

²⁷ Največkrat navajana povezava z lit. *maūsti*, *maudžtū* 'želeči' in sorodnim ni prepričljiva, ker ne pojasnjuje slovanskega dolgega vokala *y. Mnenje, da do sedaj predlagane etimologije niso dovolj prepričljive, je izrazil že Zubatý 1945: I, 158, v novejšem času pa Loma 2007: 318, op. 25.

samostalnik **mysl̥b*, kot se od Miklošiča dalje meni (Miklošič 1886: 208), ampak je to bolj verjetno glagol **mysliti*, saj se **mysl̥b* ob **mysl̥b* in **mysla* kaže samo kot arealno najširši deverbativ tega glagola.²⁸

Skok: II, 431, je, sledeč Maretiću, pokazal, da bi bilo s to besedno družino treba povezati črnogorski glagol *m̥skati se*, *m̥skā se* 'želeti si', npr. *Gladnome se miska, kada nekoga vidi da jede*, in hrvaškega *m̥snuti se*, *m̥snē se* 'zaželeti si', npr. *misnulo joj se na jabuku* (Boka Kotorska), in sklepal, da je bil izhodiščni pomen te besedne družine 'želeti'. Formalno razmerje **mysliti* : **mys-ka-ti* : **mys-nq-ti* je primerljivo s slov. razmerjem **kysl̥b* : **kysati* : **kys-nq-ti*, zato je bil denominativ **mysliti* verjetno narejen iz pridevnika/deležnika **mysl̥b*,²⁹ ob katerem je v psl. obstajal samostalnik **mysl̥b*.

Viri in literatura

- ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1880–1976.
 BER = *Bŭlgarski etimologičen rečnik I–*, Sofija, 1971–.
 Bezljaj 2003 = France Bezljaj, *Zbrani jezikoslovni spisi I–II*, ur. M. Furlan, Ljubljana, 2003.
 Boryś 2006 = Wiesław Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków, 2006.
 Cigale 1860 = Matej Cigale, *Deutsch-slovenisches Wörterbuch: Herausgegeben auf Kosten des Hochwürdigsten Herrn Fürstbischofes von Laibach Anton Alois Wolf I–II*, Laibach, 1860.
 ESSJ = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*, Ljubljana, 1976–2007.
 ÈSSJ = *Ètimologičeskij slovarj slavjanskih jazykov I–*, Moskva, 1974–.
 ÈSUM = *Ètimolohičnyj slovnyk ukraïnської movy I–*, ur. O. S. Meľnyčuk idr., Kyïv, 1982–.
 Havers 1946 = Wilhelm Havers, *Neuere Literatur zum Sprachtabu*, Wien, 1946.
 Loma 2007 = Aleksandar Loma, Dva srpska dijalekatska arhaizma na baltoslovenskom planu: *trensla* (i sl.) »Prunus padus«, *tremesla* »dijafragma«, v: *Slavenska etimologija danas: Zbornik simpozija održanog od 5. do 10. septembra 2006. godine*, ur. A. Loma, Beograd, 2007, 307–323.
 Mayrhofer 1992 = Manfred Mayrhofer, *Etymologisches Wörterbuch des Altindoa-rischen I*, Lieferung 10, Heidelberg, 1992.
 Machek 1968 = Vaclav Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*, druhé, opravené a doplněné vydání, Praha, 1968.

²⁸ O tem gl. ÈSSJ: 21, 47sl.

²⁹ Pri Pleteršniku omenjeno kajkavsko hrvaško besedo *misl̥ak*, gen. *-sl̥aka* 'ime volu', ki je navedena po Valjavcu 1878: 183, ohranja pa se verjetno v hrv. cgn. *Mislek*, bi bilo prek maskulinativa tipa **koza* → **kozyl̥b*, tj. **mysl̥b*, treba povezati z br. ekspresivnim izrazom *mysja* 'krava' (Nosovič 1870: 296). V to slov. besedno družino verjetno spada tudi bosensko *misonja* 'ime volu' (Rečnik SANU: XII, 638).

- Miklošič 1886 = Franc Miklošič, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien, 1886.
- MSS 1978 = J. Bělič – A. Kamiš – K. Kučera, *Malý staročeský slovník*, Praha, 1978.
- Nosovič 1870 = I. I. Nosovič, *Slovarь bělorusskago narěčija*, Sanktpeterburgъ, 1870.
- OLA 2000 = *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas: Serija leksiko-slovoobrazovatel'naja 2: Životnovodstvo*, Warszawa, 2000.
- OLA 2003 = *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas: Serija leksiko-slovoobrazovatel'naja 8: Professii i obščestvennaja žiznъ*, Warszawa, 2003.
- Rečnik SANU = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika XII*, Beograd, 1984.
- RIA 1917–1923 = *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde I–II* von O. Schrader, herausgegeben von A. Nehring, Berlin – Leipzig, 1917–1923.
- Skok = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*, Zagreb, 1971–1974.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*, Ljubljana, 1970–1991.
- Štrekelj 1889 = Karel Štrekelj, *Jezikoslovne mrvice*, *Ljubljanski zvon* 9 (1889), 97–103, 163–166, 228–295, 349–353.
- Thieme 1985 = Paul Thieme, Nennformen aus Anrede und Anruf im Sanskrit, *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 44 (1985), št. 1, 239–258.
- Tiktin 1903–1925 = Heymann Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch I–III*, Bukarest, 1903–1925.
- Valjavec 1878 = Matija Valjavec, *Prinos k naglasu u novoj slovenštini 2: Naglas u substantiva mužkog roda*, Preštampano iz knjige XLV. Rada jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1878.
- Vasmer = Maks Fasmer (= Max Vasmer), *Ètimologičeskij slovarь russkogo jazyka I–IV*, prevod s nemeckoga i dopolnenija člena-korrespondenta AN SSSR O. N. Trubačeva, izdanie vtoroe, stereotipnoe, Moskva, 1986–1987.
- Wackernagel 1954 = Jakob Wackernagel, *Altindische Grammatik II, 2: Die Nominalsuffixe*, von A. Debrunner, Göttingen, 1954.
- Zelenin 1929 = Dmitrij Zelenin, Tabu slov u narodov Vostočnoj Evropy in Severnoj Azii I: Zaprety na ochote i inych promyslach, *Sbornik muzeja antropologii i etnografii* 9 (1929), 1–151.
- Zubaty 1907 = Josef Zubaty, Die »man«-sätze, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen* 40 (1907), 478–520.
- Zubaty 1945 = Josef Zubaty, *Studie a články I/1: Výklady etymologické a lexikální 1*, Praha, 1945.

Slovenian *krava se pomišlja* ‘the cow is in heat’
A forgotten shade of meaning in the Slavic word family **mysliti*
and its role in taboo

Summary

Certain members of the word family **mysliti* had the function of taboo substitutions in hunting terminology and it is probably such use of hunting terms that preserves the answer to the question why, given the relatively wide range and isolated semantic motivation (which must be quite old due to the single parallel in Sanskrit), Slavic hunting terms do not also show stability in their word-formation patterns.

The nouns **myslivъjъ*, **myslivъcb*, and **promysl’enikъ* point to the nomen agentis ‘hunter’, whereas **pro-myslъ* could be reconstructed as the nomen actionis ‘hunt’ based on the meaning ‘acquiring’, which only developed from the original meaning ‘hunt’ following generalization. Its use in hunting terminology could be directly identified in the verb **u-pro-mysliti*, whereas for **po-mysliti* and **za-mysliti* such use can be inferred indirectly from Slovenian material because the meaning in the Slovenian word family *krava se pomišlja* ‘the cow is in heat’, *pomišljanje* ‘bovine estrus’, *pomišljâj* ‘idem’ and *zamišljaj* arose through the reflexivization of the verbs **pomišljati* and **zamišljati*, which meant ‘to hunt’ in early Slovenian. This semantic development is confirmed by Sln. *loviti se* ‘to be in heat (referring to a cow)’ alongside *loviti* ‘to take, hold = to hunt’.

Petar Skok’s convincing connection of the word family **mysliti* with Montenegrin *mîskati se*, *mîskā se* ‘to want’ and Croatian *mîsnuti se*, *mîsnē se* ‘to long for’ shows that the denominal **mysliti* was not created from **myslъ*, as was assumed from Franc Miklošič onwards, but from the unattested adjective/participle **myslъ*, alongside which there existed the PSl. noun **mysъ*. A comparable word-formational relationship is seen in PSl. **kyslъ* : **kysъ*.